

ואידך זיל גמור – על הזכות לחינוך כזכות חוקתית: בעקבות פסק דינו של בית המשפט החוקתי בטורקיה

מבזק הארות פסיקה זה עוסק בעתירה שנדונה בבית המשפט החוקתי בטורקיה כנגד תיקון לחוק הטורקי, לפיו הפעלת מרכזי הוראה פרטיים, שתפקידם להכין תלמידי תיכון לבחינות הכניסה לאוניברסיטאות, תהיה בלתי-חוקית.

בטורקיה קיימים מרכזי הוראה פרטיים, המכונים ללימודי המשך (Prep Schools). מרכזים אלה מעניקים לתלמידי תיכון קורסים שבהם משולבים תכנים שאינם ניתנים בתכנית הלימודים הרגילה. מטרת הקורסים, בין היתר, היא להכין תלמידי תיכון לבחינת הכניסה לאוניברסיטאות בטורקיה. מרכזי ההוראה הפרטיים מוחזקים ומנוהלים על ידי תנועה שבראשה עומד פֶּתוּלָה גוּלֶן (Fethullah Gulen), מנהיג רוחני מוסלמי המתגורר דרך קבע בארצות-הברית. כיוון שמרכזי ההוראה זוכים להצלחה רבה, נתפסת רשת מרכזי ההוראה של גולן כאיום פוליטי על ממשלת טורקיה הנוכחית.

בשנת 2013 החליטה ממשלת טורקיה לפעול לסגירת מרכזי ההוראה הפרטיים. ההחלטה חלק ממאבק פוליטי מר בין ממשלת טורקיה לבין מרכזי כוח אזרחיים במדינה. בהמשך להחלטה זו, בשנת 2015 תוקן חוק מוסדות ההוראה הפרטיים כך שמרכזי ההוראה של גולן הוצאו מהגדרת "בתי ספר פרטיים", ובכך הפכו לבלתי-חוקיים. כנגד חוקתיות התיקון לחוק הוגשה עתירה לבית המשפט החוקתי של טורקיה. בעתירה נטען כי התיקון לחוק עומד בניגוד לחוקה ופוגע בשלל זכויות וביניהן בזכות לחינוך ולמידה, בחופש העיסוק, בזכות לעבוד ובזכות לעסק פרטי. על המדינה, כך נטען, החובה לאזן באופן הוגן בין האינטרס הציבורי שבשמם תוקן החוק לבין חירויות הפרט וזכויותיו.

בית המשפט החוקתי דן בהחלטתו, בעיקר, בזכות לחינוך הקבועה בסעיף 42 לחוקה הטורקית, ובפגיעה בה לאור "פסקת ההגבלה" שבסעיף 13 לחוקה הטורקית. בית המשפט קבע, כי למחוקק הכוח לקבוע מדיניות חינוכית ואמצעים למימושה, אך כוחו זה יוגבל על ידי החוקה אם מופרים באמצעותו עקרונות, זכויות וחירויות יסוד. בכוחה של ההגנה החוקתית על זכויות היסוד של הפרט לגבור אף על זכות ההצבעה של נבחר הציבור שעומדת בבסיסה של הדמוקרטיה החוקתית. במובן זה, זכויות וחירויות יסוד מהווים הגבלות חוקתיות גם על כוחות פוליטיים דמוקרטיים. הכוח ליישם הגבלות אלה מוקנה לבית המשפט החוקתי, ועליו החובה לעשות כן.

אליבא דבית המשפט החוקתי, חברה דמוקרטית מחייבת הסדר חוקי לפיו אדם יכול/ה לחיות בחופשיות, להגשים את עצמו/עצמה, לקבל באופן חופשי החלטות הנוגעים לעצמו/עצמה ולשמר את האוטונומיה שלו/שלה. האינדיקטור המשמעותי ביותר של חופש הוא קיומה של זכות להעדפה – חופש לא מתקיים במקום שבו

אפשרויות העדפה יוסרו. במדינות דמוקרטיות, על המדינה מוטלת החובה לאפשר לאדם את ההזדמנות לבטא את העדפתו בסביבה פלורליסטית, להימנע ממניעת הזדמנות כזו מאדם ולמנוע שלילתה על ידי אחר. עם זאת, זכות ההעדפה יכול שתוגבל למטרות לגיטימיות, כאלו שתפקידן להגביל את העדפתו של פרט להגביל ולחסום את העדפותיו של האחר. מחוץ לבית הספר הממלכתי, קיים מרחב שבו אנשים יכולים לפעול בחופשיות ולשפר את קיומם הרוחני בהתאם להעדפותיהם. המדינה אינה רשאית להתערב במרחב זה, אלא אם כן קיימת פגיעה בסדר הדמוקרטי.

סעיף 42 לחוקה קובע כי תחום החינוך יתנהל תחת פיקוח המדינה, שבכוחה להתקין תקנות בתחום כמו למשל בנוגע לשם, למבנה ולתחום הפעילות של המוסדות – אך כוחה זה אינו נוגע לתכנים החינוכיים אם אינם פוגעים בסדר הדמוקרטי כאמור. תפקידם של מרכזי ההוראה הפרטיים הוא לאפשר לאדם לשמר ולשפר את השכלתו/ה וקיומו/ה הרוחני. חובתה של המדינה כמפקחת הוא לאפשר לכלל ליהנות מהזכות לחינוך ומלמידה בדרך הטובה ביותר האפשרית עבורו. הסדרת הפעילות של יזמות פרטית בתחום החינוך היא חובתה של המדינה, שתפקידה לאפשר ליזמות מסוג זה לתפקד באופן תקין ויעיל ולא להגבילה.

מכאן, שפגיעה ואיסור הפעלת מרכזי ההוראה הפרטיים – שתפקידם לשפר את מוכנותם של תלמידי תיכון לבחינות הכניסה לאקדמיה, להעלות את רמת הידע שלהם ולשרת מטרה של תיקון לקויות למידה – כמוה פגיעה בזכות לחינוך הקבועה בסעיף 42 לחוקה.

כוחה של הזכות החוקתית לחינוך, מטילה על המדינה את החובה לנקוט באמצעים הדרושים על מנת לאפשר לכלל ליהנות ממנה. אמנם המדינה אינה מחויבת להקים מוסדות מחוץ לבתי הספר שבהם ניתן לממש את הזכות, אך עליה להימנע מהתקנת תקנות שיביאו לחיסולם המוחלט של שירותים המוצעים על ידי המגזר הפרטי בתחום זה. במילים אחרות: לא תותר רגולציה אשר תבטל את הזכות לחינוך ותחסל את חופש העיסוק, או כזו שתהפוך פעילות פרטית למימוש הזכות בבלתי-אפשרית או מוגבלת באופן בלתי-מידתי.

בית המשפט החוקתי בטורקיה קבע כי כתוצאה מסגירת מרכזי ההוראה הפרטיים, תחסם בפני הפרט האפשרות לקבל תמיכה חינוכית. לכן, חסימה זו מהווה הפרה של הזכות לחינוך ולמידה – ומכאן התיקון לחוק בטל.

פרופ' יורם רבין מאיר את פסק הדין.

**מעבר לפסק הדין ולהארת הפסיקה, בלחיצה עליהם
לתמצית פסק הדין של בית המשפט החוקתי הטורקי, לחצו כאן
הארה 1: יורם רבין – חנוך לנער על-פי דרכנו**